

**УМЕТНОСТ И КОНТЕКСТ:
РЕЛИГИЈА
У УМЕТНИЧКИМ ДЕЛИМА
ЗБОРНИК РАДОВА
СА МЕЂУНАРОДНОГ НАУЧНОГ СИМПОЗИЈУМА**

**Београд – Ниш
2016**

Федор Марјановић

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
marjanovicfedor@gmail.com

ЛЕГЕНДА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ КАО PARODIA SACRA ЈЕВАНЂЕЉА

Сажетак. У раду ће бити проучене интертекстуалне везе између приповијетке „Легенда“ Милоша Црњанског и Јеванђеља. Референце на Јеванђеља се у приповијетци могу пронаћи у игравању са јеванђељским стилем, у наслову као жанровској одредници, те у алузијама на догађаје, чуда и ликове Јеванђеља. Најважнију улогу у успостављању односа прототекст-метатекст имају посљедња реченица приповијетке, која је заправо цитат описа тренутка Исусове смрти, и лик главног јунака приповијетке, реализован као Исусов антипод. Циљ рада је да се покаже како се, преношењем наведених елемената у историјски контекст елизабетанског доба и поступком иронизације и карневализације, приповијетка „Легенда“ остварује као *parodia sacra*.

Кључне ријечи: Јеванђеља, Легенда, Милош Црњански, интертекстуалност, *parodia sacra*

1.

Са становишта интертекстуалног проучавања књижевности, приповијетка „Легенда“ Милоша Црњанског спада у она дјела чије се право значење открива тек на самом крају. Ово се односи на посљедњи пасус, који представља директан цитат Јеванђеља, односно описа Исусове смрти: „Глава му клону на лево раме. Земља се затресе, завесе се подераше, плоче попуцаше, а беше петак и по земљи паде тама“ (Црњански 1993: 88). Може се рећи да је све до овога тренутка разумијевање приповијетке отежано, јер иако обилује бројним алузијама на Јеванђеља, ниједна их тако недвосмислено и директно не одређује као основни прототекст приповијетке.¹

¹ Разумијевање се тим више отежава што је у одређеним издањима *Прича о мушком* овај завршетак избачен (Црњански 1966: 173), чиме приповијетка губи снагу финалног утиска и значајан дио свог значењског и стурктурног слоја.

ЛЕГЕНД

Сажета

између п
Референ
игравањ
одредни
Најважн
текст и
тат опи
вијетке,
каже ка
текст е
лизације

Кључне

1.

Са стан
повијетка „Л
во значење о
сус, који пре
ве смрти: „Гл
дераше, плоч
ски 1993: 88
приповијетк
ља, ниједна
ни прототека

¹ Разумијевање
овај завршетак
налног утиска

Прво питање које се поставља у вези са наведеним цитатом је питање његове функције. Одговор је вишеструк. Осим што указује на прототекст, цитатом се имплицира да главни јунак умире на крају приповијетке, пошто представља опис Исусове смрти. Такође се указује на интертекстуалну повезаност јунака „Легенде“ и лика Исуса Христа. Питање о односу између ова два лика комплементарно је питању односа *Јеванђеља* и „Легенде“. Ако се има у виду да фратар из приповијетке у много чему представља опозит лику Исуса Христа, може се рећи да је „Легенда“ пародија на *Јеванђеља*.

Пародијски карактер приповијетке могуће је посматрати са два аспекта. Први је књижевноисторијски, имајући у виду да је пародија имала своје изразито мјесто у контексту књижевности српске авангарде (и у контексту раног стваралаштва Милоша Црњанског). Други је интертекстуални. Опредјељујући се за проучавање приповијетке са интертекстуалног аспекта, главни задатак овога рада биће да прикаже на који начин се остварује пародични карактер приповијетке, односно како се ствара интертекстуални дијалог приповијетке Милоша Црњанског и *Јеванђеља*.

2.

У науци о књижевности запажено је да је организацијски тип „Легенде“ „алегоријска или ерудитна пародија“ (Вучковић 1993: 172). Типолошки посматрано, она би представљала одређени тип пародије под називом духовна контрафактура или *parodia sacra*, тј. онај тип ове врсте који представља профанизацију „светих текстова и модела, рецимо извртање јеванђеља, опште исповести, оченаша, литанија и миса у световне теме – друштвено-критичке, анакреонтске или еротске“ (Јуван 2013: 40).

Ако се упореде начини на које се *Јеванђеља* „изврћу“ у „Легенди“ и у роману Жозеа Сарамага *Јеванђеље по Исусу Христу* (Сарамаго 1999), уочава се да се пародизација остварује на различите начине и да ова два дјела сасвим другачије ступају у однос са својим прототекстом. У *Јеванђељу по Исусу Христу* иста прича се приповиједа из различите перспективе, чиме добија сасвим супротно значење од оног из оригиналних текстова. У „Легенди“ је исприповиједана прича која на први поглед дјелује поприлично независно од *Јеванђеља*, али која се доводи у везу са њима навођењем многобројних референци, алузија и цитата који указују на њих као на основни интертекстуални предложак приче. За разлику од *Јеванђеља по Исусу Христу*, прототекст се не пародира промјеном перспективе приповиједања, већ се остварује као *parodia sacra* мијешањем елемената карневалског и сакралног.

Пародирање *Јеванђеља* и реферисање на њих реализује се на три различита нивоа: 1) жанровском (пародирањем жанра легенде), 2) на нивоу структуре и стила и 3) у догађајима и ликовима приповијетке,

који представља *Јеванђеља*, при чему, који је остварен свећен детаљније навести пародијско тумачен у склопу

3.

Жанровска као на текстове пародирање легнио технику сли обртању смисла и основног ниво ирао тако сатири да је већину мор је пародирање и истицање морфороовског фона у том осетно поме

Жанровски лима светаца; прозе, понародн родостојност ве мални елементи као фратар ком испоштован је ског Лондона и

Ови елементи пања од жанро Главни јунак, по црте, док се ист протан од њихо нарацији 'Леген ра до Ђордана се пишчева инт писац читалац (Пантић 2005: очевог знања ј представља миј свијет. „То је културе и супро поретку“ (Бужи што миље који

који представљају мање или више јасне алузије на сцене и ликове *Јеванђеља*, при чему је најважнија референца главни јунак приповијетке, који је остварен као антипод Исусу Христу. Даљи ток рада биће посвећен детаљнијем преиспитивању ових сегмената. Поред њих, треба и навести пародијско-иронични однос према историји, који ће бити протумачен у склопу пародирања жанра легенде.

3.

Жанровска одредница „легенда“ у наслову упућује на *Јеванђеља* као на текстове легендарног садржаја. Међутим, тиме се указује и на пародирање легенде као жанра. „У приповеткама је Црњански применио технику сличну оној у песмама *Лирике Итаке*. Њена суштина је у обртању смисла израженог насловом. Патетику позитивног из наслова и основног нивоа теме окретао је Црњански ка негативном исказу и креирао тако сатиричку гротеску“ (Вучковић 1993: 172). Треба примјетити да је већину морфолошких одлика легенде Црњански испоштовао, док је пародирање извршено на садржинском нивоу. „Пре свега, хотимично истицање морфолошких особина несумњиво служи за појачавање жанровског фона у тексту, а при томе се тематски садржаји дају према једном осетно помереном или опречном избору“ (Петковић 2002: 322).

Жанровски, легенда је окарактерисана као „спис о животу и делима светаца; предање; по међународној класификацији међународне прозе, понародњено, апокрифно и хагиографско казивање у чију се веродостојност верује“ (Пешић, Милошевић Ђорђевић 1996: 136). Формални елементи легенде су у приповиједи испоштовани. Главни јунак као фратар комплементаран је лику свеца. Захтјев вјеродостојности испоштован је увођењем у причу историјског контекста елизабетанског Лондона и низањем имена историјских личности.

Ови елементи остају само на морфолошком нивоу, док до одступања од жанровских узуса легенде долази на садржинском плану. Главни јунак, поред светачких, посједује много јаче изражене демонске црте, док се историјске чињенице у приповиједи тумаче на начин супротан од њиховог устаљеног тумачења. „Црњански, наиме, у згуснутој наративи 'Легенде' набраја низ историјски познатих имена, од Шекспира до Ђордана Бруна, хотимично тежећи њиховом нагомилавању, али се пишчева интерпретација тих имена знатно разликује од знања које писац читалац доноси у причу, и које активира када ту причу чита“ (Пантић 2005: 201). Разлика између пишчеве интерпретације и читачевог знања је у томе што поступак фикционализовања историје представља мијешање њених података са карневалским погледом на свијет. „То је поглед на свет који произилази из народно-вашарске културе и супротан је официјелним институцијама и хијерархизованом поретку“ (Бужињска, Павел Марковски 2009: 169). Специфично је то што миље који Црњански у приповиједи описује није „народно-вашар-

ски“ већ племићко-историјски, у који спадају неке од најзначајнијих личности историје и културе ренесансног периода у Енглеској.

Пишчева интерпретација историје највише одступа од устаљених норми у лику краљице Јелисавете (Елизабете).² Већ у првој реченици се износе подаци о краљици који одговарају традиционалном тумачењу њене историјске улоге и легенди о дјевичанској краљици. „У време оно владаше Јелисавета, стара краљица, добра мајка народу свом, побожна и безгрешна, чије ће име остати занавек свето и неокаљано“ (Црњански 1993: 73). Но ове тврдње су већ оповргнуте појављивањем краљице Јелисавете као активног лика у приповијести. Основна карактеристика коју јој писац приписује је пожуда која долази до митских разина и описа краљичиних баханалијских светковина. „Кад би је спопала пожуда, а то се дешавало већином у лову, кад је пун месец, крај језера шумских, бацала се у траву и подавала и уживала са војводама својим, а више пута и са женама својим о којима се шапутало дршћући од страха“ (Исто: 77). Митолошки елементи посебно се истичу у опису њених одаја, које попримају облик паганског светилишта. „Крај грдне свилене постеље стајаху два чудна стражара. Беху то два кипа дивних, снажних младића, пуни злата и беле кости, покривени свилом. Та два кипа стајаху увек иза постеље њене. О том се причале веселе и луде, љубавне, блудне приче. Та два кипа носила је свуд собом“ (Исто: 79).

У лику краљице Јелисавете остварује се поступак и циљ историјско-жанровско-сакралног пародирања у „Легенди“. Супротстављајући фикционалну Јелисавету историјској Елизабети, аутор супротставља своју, пародијску, карневализовану историју високој и официјелној, а жанровске одлике легенде карневалском садржају приповијетке.

4.

На формалне одлике *Јеванђеља* упућује се на два начина: стилски и структурно.

4.1.

За стилско истраживање почетак „Легенде“ може послужити као репрезентативан дио остатка приче.

² Лику краљице Елизабете Црњански се вратио много година касније у свом есејистичком раду, при чему се историјска личност и период описани у есеју „Моји енглески песници“ знатно разликују од фикционалног лика краљице Јелисавете и карневализованог Лондона. „Кад је почео повратак елизабетанцима, у енглеској романсираној литератури, обновљене су и многе анегдоте о тој ванредној жени, и њеној владавини, која се сматра за најсјајније столеће Енглеске“ (Црњански 2008: 221).

У време
свом, по
неокаљан
беше при
несретни
на себи,
лешина п

Глаголски
ђаше“, „беше“,
стила *Јеванђељ*
време оно“) так
јему, за времен
крститељ, и уча
Јудејскога бија

Међутим,
жавање не ид
времена и синт
нован, пробра
146). На тај нач
канонизовани
ља, којем су с
залив морски,

4.1.

Спорадич
структуру *Јева*

У синопт
че, проповијед
којима су опи
одређеном обр
зорава излијеч
оглушују о Ис
отворише им с
не дозна. А ов
29-30). „И реч
покажи свешт
Мојсије за свје
дати и казива
него бијаше н
страна“ (Мк 1,

³ Сви цитати из
објављеног у изд

дају неке од најзначајнијих периода у Енглеској.

јвише одступа од устаљених (ете).² Већ у првој реченици ју традиционалном тумаче-ичанској краљици. „У време обра мајка народу свом, по-анавек свето и неокаљано“ и оповргнуте појављивањем приповиједи. Основна кара-уда која долази до митских светковина. „Кад би је спо-ву, кад је пун месец, крај је-ла и уживала са војводама јима се шапутало дршћући и посебно се истичу у опису ог светилишта. „Крај грдне а. Беху то два кипа дивних, , покривени свилом. Та два и се причале веселе и луде, је свуд собом“ (Исто: 79).

е се поступак и циљ исто- „Легенди“. Супротставља-Елизабети, аутор супрот-историју високој и офици-валском садржају припови-

ује се на два начина: стил-

енде“ може послужити као

много година касније у свом и период описани у есеју „Мо-алног лика краљице Јелисаве-вратак елизабетанцима, у ен-много анегдоте о тој ванредној је столеће Енглеске“ (Црњански

У време оно владаше Јелисавета, стара краљица, добра мајка народу свом, побожна и безгрешна, чије ће име остати занавек свето и неокаљано. Тада Лондон у магли не имађаше дна ни облика, него беше црн и мрачан као залив морски, пун стења, где је сила црних, несретних галија. Њини јарболи, забодени у небо тамно, не понесоше на себи, свилене стегове неба плава. Он беше црн и заудараше као лешина грдна. (Исто: 73)

Глаголски облици у аористу и имперфекту („владаше“, „не има-ђаше“, „беше“, „не понесоше“, „заудараше“) одлика су приповиједног стила *Јеванђеља*. Сам принцип временског позиционирања фабуле („у време оно“) такође је преузет из *Јеванђеља*: „А кад се роди Исус у Витле-јему, за времена цара Ирода...“ (Мт 2, 1).³ „У оно пак доба дође Јован крститељ, и учаше у пустињи Јудејској“ (Мт 3, 1). „У вријеме Ирода цара Јудејскога бијаше неки свештеник од реда Авинија...“ (Лк 1,5).

Међутим, из цитираног дијела јасно се види да стилско подра-жавање не иде даље од преузимања карактеристичних глаголских времена и синтагми. У њему се препознаје језик Црњанског „врло рафи-нован, пробран, савитљив, барокно разуђен, богат“ (Селимовић 2007: 146). На тај начин долази до сукоба индивидуалног пишевог стила са канонизованим, строгим, језгровитим и лапидарним стилем *Јеванђе-ља*, којем су страни сликовити описи као што је „црн и мрачан као залив морски, пун стења, где је сила црних, несретних галија“.

4.1.

Спорадично навођење усмених извора у приповиједи евоцира структуру *Јеванђеља*.

У синоптичким *Јеванђељима* потенцијални усмени изворе при-че, проповиједи исцјељених људи, закључни су дио микронаратива у којима су описана Исусова чуда. Ови микронаративи су грађени по одређеном обрасцу, према којем Исус, након што је учинио чудо, упо-зорава излијечене да никоме не говоре о ономе што је учинио. Ови се оглушују о Исусово наређење и одлазе да проповедају веру у Исуса. „И отворише им се очи. И запријети им Исус говорећи: Гледајте да нико не дозна. А они изишавши разгласише га по свој земљи оној“ (Мт 9, 29-30). „И рече му: Гледај да никоме ништа не кажеш, него иди те се покажи свештенику, и принеси за очишћење своје што је заповиједио Мојсије за свједочанство њима. А он изишавши поче много проповије-дати и казивати шта је било тако да Исус не може јавно у град ући, него бијаше на пољу у пустијем мјестима, и долажаху к њему са свију страна“ (Мк 1, 44-45).

³ Сви цитати из *Новог зајвета* дати су према Вуковом преводу *Новог зајвета* објављеног у издању Просвете и Нолита (Стефановић Караџић 1987).

У „Легенди“ усмени извори су дворски трачеви. „Али се међу женама дворским, окупљеним око веселе и црне леди Фити, шапутало много“ (Црњански 1993: 75). „Много се кикотало и причало за тог младића“ (Исто: 75). „Ноћу се много шапутало на двору, што дању нико, најмање баш краљица, није знала“ (Исто: 75). Глаголи „шапутати“ и „кикотати“ упућују на тајновитост преношења информација, док у *Јеванђељима* глаголи „разгласити“, „проповиједати“ и „казивати“ упућују на отворено, јавно казивање о Исусовим чудима. Дакле, по интензитету тона усмени извори приче *Јеванђеља* са јавног и гласног у „Легенди“ преносе се на тајно и пригушено.

5.

Најјаче асоцијативно поље, које ствара интертекстуалну везу „Легенде“ са *Јеванђељима*, формира се око главног јунака приповијетке. Из паралела које се повлаче између њега и Исуса Христа изводе се остале паралеле између догађаја у приповијец и догађаја у *Јеванђељима*.

Све референце и алузије на *Јеванђеља* интерполирају се у контекст изузетно наглашене сексуалности, што представља један од основних елемената карневала. Краљица Јелисавета осјећа пожуду према главном јунаку приповијетке. Он у току фабуле одолијева свим искушењима, да би се на самом крају предао жени са самог дна друштвене лествице. Његова мајка је била блудница која је због своје страсти и страдала. Мржња главног јунака према свијету мотивисана је његовим односом према женама. Зато је у приповијец и изузетно наглашена дијалектика мушког и женског принципа, о чему говори првобитни наслов „Легенда о мушком“. Стога и не зачуђује зашто се много алузија и референци односи на јунакиње *Јеванђеља*, Богородицу, проказане жене и кћи Јарирову, али у сасвим различитом контексту од онога у којем се јављају у *Јеванђељима*. Једна од функција главног јунака у тексту се остварује у повезивању свих наведених елемената у компактну цјелину.

5.1.

Конкретне референце на јеванђелске текстове, односно на лик Исуса Христа, могу се пронаћи у следећем исказу: „А краљица је знала само да познаје све звезде и лекове, да говори свима језицима, да уме подизати мртве, да се руга, као и његов учитељ с којим се беше доселио из Шпаније, трансупстанцији, невином зачећу Мадоне, Светој Тројици и божанству Христовом.“ (Исто: 77)⁴

Посљедњи од подвучених сегмената, где се каже да се фратар „руга Светој Тројици и божанству Христовом“, експлицира његов анта-

гонистички ст
подни однос п

Његово
ја се у *Јеванђе*
нентна природ
преношење ов
као духање си
им се раздије
њих. И напун
језицима, као

Много ва
ције које прои
подизања из м

5.1.1.

Подизан
нио. У случају
непотврђених
носи податак
од њега. „А он
гао и убиству,
ко, ко му је јед
77) Пародијск
лизовања знач
дила сасвим су

Иако се
стоји сцена
хришћански п
оживљавања
описује како ј
„Кћи моја сад
(Мт 9, 18).

У „Леген
улоге оца, пиј
ловати његову
у наручју. Дој
зора грану осл
дувеним од б
плакаше проб
ски 1993: 77).

Међутим
њем кћери Ја
подтекст у оп
топла као гол

⁴ Курзивом означао Ф. М.

гонистички став према темељима хришћанске вјере и упућује на антиподни однос према лику Исуса Христа.

Његово наводно познавање свих језика кореспондира са моћи која се у *Јеванђељима* не приписује директно Исусу Христу, али је иманентна природи Бога. Поред тога, у „Дјелима апостолским“ описано је преношење ове моћи на апостоле. „И у један пут постаде хука с неба као духање силнога вјетра, и напуни сву кућу гдје сјеђаху; и показаше им се раздијељени језици као огњени и сједе по један на свакога од њих. И напунише се сви Духа светог, и стадоше говорити друтијем језицима, као што им Дух даваше те говораху“ (Дап 2, 2-4).

Много важније и у самој приповијести разрађеније су оне асоцијације које произилазе из оних дијелова исказа о фратровој способности подизања из мртвих и о рутању „невином зачећу Мадоне“.

5. 1. 1.

Подизање из мртвих спада међу најважнија чуда која је Исус чинио. У случају фратра, у приповијести ова способност остаје на нивоу непотврђених гласина. Са друге стране, као потврђена чињеница се износи податак да је фратар учествовао у убиствима која су наручивали од њега. „А он је послушао све заповеди, испуњавао све жеље, а помогао и убиству, није примао награде, нити је слушао захвале, али се нико, ко му је једном сагледао очи страшне, није враћао.“ (Црњански 1993: 77) Пародијски поступак у овом случају се састоји од почетног сигнализовања значајне сличности са ликом Исуса, да би се потом потврдила сасвим супротна особина.

Иако се у самој приповијести не појављују сцене оживљавања, постоји сцена на чијем крају се појављују директне референце на хришћански подтекст, и која се може тумачити као парафраза Исусовог оживљавања кћери Јаирове (Мт 9, 18-26). У *Јеванђељу по Матеју* се описује како је Јаир тражио од Исуса да врати његову кћер у живот. „Кћи моја сад умрије, него дођи и метни на њу руку своју, и оживјеће“ (Мт 9, 18).

У „Легенди“ се пародичност постиже потпуним преокретањем улоге оца, пијаног адмирала који се клади да ће фратар те вечери силовати његову кћер. Фратра опијају и затварају у оставу са дјевојчицом у наручју. Дојам чуда се постиже описом фратровог тријумфа. „Но кад зора грану ослободише га и нађоше фратра где клечи на коленима надувеним од бола, а на рукама држи девојче, помодрело од зиме, што плакаше пробуђено, невино и бледо, више невино него бледо“ (Црњански 1993: 77).

Међутим, конкретан повод за поређење ове сцене са оживљавањем кћери Јаирове долази од директних референци на хришћански подтекст у опису дјевојчициног изгледа. „Она беше млада као јагње, а топла као голуждраво тиче, а груди су јој биле румене и мале као обра-

зи Христови у јаслама“ (Исто: 76). Сви поредбени епитети којима се дјевојчица описује су симболи њене невиности. При томе се „јагђе“ као новозавјетни симбол Христа може сматрати алузијом на његов лик, док се у директној референци „образи Христови у јаслама“ пореде са дјевојичиним грудима. Резултат овог поређења је двојак. Са једне стране се недвосмислено истиче невиност адмиралове кћерке. Са друге стране, ово поређење дјелује шокантно на читаоца због еротских конотација у које се доводи Исус, али не као одрасла особа, већ као беба, Богомладенац.

Читава сцена има изражен карактер плотског и карневалског, пошто се истиче опијеност свих њених актера, осим дјевојчице. Она је и једна од најбољих илустрација како је Црњански потенцирањем сексуалног и карневалског удаљавао текст приповијетке од суштине свога прототекста и градио га као пародију на њега.

5.1.2.

Инверзивни поступак који се у „Легенди“ примјењује на мотивима *Јеванђеља* најочитији је у пародирању безгрешног зачећа, које се не постиже само фратровим ругањем већ и паралелом између његовог односа са сопственом мајком и Христовог односа са Богородицом.

За разлику од многих других референци, које су остале на алузивном нивоу, ова је извршена дословним поистовјеђивањем лика фратрове мајке са ликом Богородице у тренутку његове халуцинације. „Тада сагледа, на облаку белом што се спушташе с неба, како му иде Мајка Божја. Очи му засенуше од сјаја. Лице јој сјаше као сунце, одело јој беше бело као снег. [...] Фратар познаде млетачко, шарено одело и лик своје мајке и паде изнемогао од беса“ (Исто: 84). У експлицитној паралели између фратрове мајке и Богородице потврђује се паралела између фратра и Исуса Христа.

И у овом случају се понавља поступак карневалског пародирања сакралних тема и слика приземљењем на плотски ниво. Из говора јунакове мајке физички изједначене са Богородицом открива се карактер и живот потпуно различит од живота безгрешно оплођене дјевице.

У крпама сам живела, ја, што се родих у злату и у шталама сам лежала, ја, што се родих на свили, јер сам обљубила страсти тела мушког што су слађе од меда. Изгубила сам дом и мужа и завичај јер од свега тог беше слађи мој ватрени драган. Сине ја те родих пехара сласти ради, да могу да га испијем до дна. Муж ме је отерао, голу ишибао на Риалту, рибари ме продадоше у Киођи. Ишла сам од пристаништа до пристаништа и нисам била гладна ни жедна, него жедна мушког. (Исто: 84)

Већ у приповијетци о мајки, од које је Исус рођен, Спаситеља, а не

Проблем тумачење и ра-анђела Јосифу муж њезин, б-намисли је тај-анђео Господе-рије жене своје-ће родити син-од гријеха њи-проистекло из-при чему се у-сумња у њего-опроштено, ф-

До инвер-рађања. У „Је-бременитости-лост у Бога! И-Исус. Он ће б-Бог пријесто Д-и његовом ца-мајка свом си-те не родих-победама. Род-1993: 84) Док-жуде рођен да-

Такође у-сопствене ма-поступку, већ-чин убиства.-личности рад-генди“ мотив-у приповијет-

5.2.

Пронал-ња Исуса Хри-Она се мора-пародијски к-истицању раз-опозиционом-док је Исус пр-

Већ у првој реченици видимо разлику у животним правцима дви-
ју мајки, од којих је пут једне узвишени, од скромне дјевојке до Мајке
Спаситеља, а друге ниски, од племкиње до понижене развратнице.

Проблем женине прељубе у прототексту има сасвим различито
тумачење и разрешење. У „Јеванђељу по Матеју“ се описује јављање
анђела Јосифу, који размишља да остави бремениту Марију: „А Јосиф,
муж њезин, будући бјеше побожан, и не хотећи је јавно срамотити,
намисли је тајно пустити. Но кад он тако помисли, а то му се јави у сну
анђео Господњи, говорећи: Јосифе, сине Давидов! Не бој се узети Ма-
рије жене своје; јер оно што се у њој заметнуло од Духа је светог. Па
ће родити сина, и надијени му име Исус, јер ће он избавити свој народ
од гријеха њиховијех“ (Мт 1, 19-21). Док је зачеће Христово безгрешно,
проистекло из Божије Промисли, фратрово је плод мајчине пожуде,
при чему се у очима његовог званичног оца, млетачког дужда, јавља
сумња у његово поријекло (Црњански 1995: 85). И док Марији бива
опроштено, фратрова мајка бива кажњена за своје гријехе.

До инверзије не долази само у околностима зачећа већ и у циљу
рађања. У „Јеванђељу по Луки“ анђео Марији објашњава разлог њене
бременитости. „И рече јој анђео: Не бој се, Марија! Јер си нашла ми-
лост у Бога! И ево zatrudњећеш, и родићеш сина, и надијени му име
Исус. Он ће бити велики, и назваће се син највишега, и даће му Господ
Бог пријесто Давида оца његова; и цароваће у дому Јаковљевоу ва вијек,
и његовом царству неће бити краја“ (Лк 1, 30-33). Међутим, фратрова
мајка свом сину даје сасвим супротан разлог због којег га је родила. „Ја
те не родих звездама, ни мачевима, ни народима, ни слави, ни
победама. Родила сам те да будеш жени на сласт и весеље.“ (Црњански
1993: 84) Док је Исус рођен да спаси људе од гријеха, фратар је из по-
жуде рођен да буде предмет пожуде.

Такође у „Легенди“ долази до преобликовања мотива одрицања
сопствене мајке. У овом случају се не може говорити о инверзивном
поступку, већ о хиперболичном претварању симболичног одрицања у
чин убиства. Исус се одриче сопствене мајке и браће као конкретних
личности ради заједнице људи који ће га пратити (Мк 3, 32-35). У „Ле-
генди“ мотив одрицања хипертрофира до мотива убиства мајке, које се
у приповијести тек спорадично помиње (Црњански 1993: 87).

5.2.

Проналажењем везе између тренутка рађања и тренутка умира-
ња Исуса Христа и фратра учвршћена је теза о паралели ова два лика.
Она се мора продубити поређењем њихових карактера. С обзиром на
пародијски карактер приповијетке, поређења ће првенствено бити у
истицању разлика на којима је главни јунак „Легенде“ базиран. У овом
опозиционом односу фратар се остварује као носилац охолости и мржње,
док је Исус проповиједник покорности и љубави.

5.2.1.

У Исусовом науку и дјелу истиче се потреба служења другима на исти начин као што је и Он дошао међу људе да им служи. „Знате да кнезови народни заповиједају народом, и поглавари управљају њим. Али међу вама нека не буде тако, него који хоће да буде већи међу вама, да вам служи. И који хоће да буде први међу вама, да вам буде слуга. Као што ни син човјечији није дошао да му служе, него да служи и да душу своју у откуп да за многе“ (Мт 20, 25-28). У „Јеванђељу по Јовану“ ове ријечи се потврђују и дјелом, односно Исусовим прањем ногу својим ученицима у току Тајне вечере (Јн 13 1-17).

Супротно томе, фратрова охолост се истиче у наглашавању млетачког поријекла (потиче од дуждовске породице Контарини – Црњански 1993: 82) и спремности да умре само да не би служио.

Заклео ме је отац, док ме још љубљаше и не сумњаше да сам његова крв: да се не отрујем ако изгубим благо његово, ни кад ме нападне бол љубави, или старост, ни ако ме изгнају из Млетака, ни ако ми по мачу падне стид и срам, тек ако ме заробе где и присиле да служим – тада. (Исто: 85)

Охолост је стога једна од основних јунакових мотивација. Он одбија да се пода краљици Јелисавети не само због одбојности према њој као жени, већ и због тога што одбија да буде њен слуга.

5.2.2.

У свом учењу Исус је љубав уздигао на висину највишег закона. „Прва заповијест је од свију: чуј Израилу, Господ је Бог наш Господ једини; и љуби Господа Бога својега свијем срцем својим и свом душом својом и свијем умом својим и свом снагом својом. Ово је прва заповијест. И друга је као и ова: љуби ближњег својега као самога себе. Друге заповијести веће од ових нема“ (Мк 12, 29-31).

Фратар као лик је базиран на мржњи према свијету која проистиче из мржње према жени. Његове посљедње ријечи су: „Никог ја не волим... све ја мрзим... али сам се сажалио“ (Исто: 88). Занимљиво је да су и мржња и тренутак самилости код фратра везани за жену.

За ово проучавање од посебног је значаја што у проповиједању мржње према женама фратар посеже за примјерима из *Јеванђеља*, који се односе на грешницу из „Јеванђеља по Луки“ (у приповиједи и традицији погрешно поистовјећену са Маријом Магдаленом) и Богородицу. „Не знаш ли ти да је Исусово тело смрад од косе Марије Магдаленине?“ (Црњански 1993: 81) „Бог је умро јер се родио од жене!“ (Исто: 83)

Проповијед коју фратар држи против жене указује на ескалацију мржње према животу. „Витези и мудраци, песници и слуге, мачеви и лађе, богати и губавци, све је кужно од ваше вруће коже. Нама малог места на свету великог као голубије јаје, где не би вирио утојени, блуд-

ни, мекани трбу
ма смрти, али
који је подари
кад неће забор
вот.“ (Исто)

Основни
одолијевао пр
препушта Мод
милости о којо
сових сусрета
ља по Јовану.

Пародич
опис Модино
гледу што у Је

Беше то
а уста м
грдне д
мраку. д
једино с

Уколико
ја била да по
шница, овај о
ва у иконогра

Међутим
је Исус нуди
лази и до про
ки“ грешница
ксуално задов
ђе проналазе
на грешничин
његовијех пла
главе отираш
Описани пост
ње мотивисан
и поче му љуб

Сусрет ф
јунаку. С једн
фратров триј
друге стране,
продубљује ф
мржњи. „Горд
(Пантић 2005

⁵Симболика им
превести као „б

ни, мекани трбух ваш.“ (Исто: 84) Из оваквога става рађа се љубав према смрти, али не као одласку у живот вјечни, већ одласку из живота који је подарила жена. „Родили сте ме, али ја ћу умрети, тело моје никад неће заборавити сестру мушког: смрт, за љубав блуднице: за живот.“ (Исто)

Основни преокрет у приповијечи долази када се фратар, који је одолијевао присиљавању да се препусти пожуди краљице Јелисавете, препушта Мод, жени са самог дна.⁵ Ова сцена представља тренутак са-милости о којој фратар говори. Она је својеврсна парафраза сцена Исусових сусрета са посрнулим женама из *Јеванђеља по Луки* и *Јеванђеља по Јовану*.

Пародичност се постиже на више начина. Први је натуралистички опис Модиног стања и изгледа, који одудара од прототекста у том погледу што у *Јеванђељима* физички опис одсуствује.

Беше то најгора блудница пристаништа. Одело јој је висило у ритама, а уста мрмљала су нешто пијано и жељно. Коса јој се витлала, а дојке, грдне дојке, висиле јој до паса. Заудараше сва као једно старо буре у мраку. Дотерала беше дотле, да је већ ни пијани морнари не хтедоше, једино су још црнци радо се заиграли с њоме. (Исто: 86).

Уколико би се претпоставило да је евентуална пишчева интенција била да поистовјети Модин изглед са изгледом јеванђељских грешница, овај опис би се могао тумачити као пародија њихових представа у иконографији и сликарству са хришћанским темама.

Међутим, основни пародијски поступак је замјена искупљења које Исус нуди проказаним женама сексуалним чином. Осим овога долази и до промјене у мотивацији женских ликова. У „Јеванђељу по Луки“ грешница прилази Исусу да би молила опроштај. Мод моли за сексуално задовољење, које други одбијају да јој пруже. У тексту се такође проналазе парафразе сцене из „Јеванђеља по Луки“ које се односе на грешничино цјеливање Христових ногу. „И ставши састраг код ногу његовијех плакаше, и стаде прати ноге његове сузама, и косом од своје главе отираше, и цјеливаше ноге његове, и мазаше миром.“ (Лк 7, 38) Описани поступак указује на чин покајања, док је у „Легенди“ цјеливање мотивисано Модином појудом. „Кад виде младића, паде пред њим и поче му љубити и уједати појудно ноге.“ (Црњански 1993: 86)

Сусрет фратора и Мод даје нове димензије приповијечи и главном јунаку. С једне стране, препуштањем појуди пропале жене повећава се фраторов тријумф над краљицом, чија удварања и захтјеве одбија. Са друге стране, без обзира на његову гротескну природу, чин милосрђа продубљује фраторову личност и чини противтежу његовој таштини и мржњи. „Гордост главног лика бива неутралисана његовом савишћу.“ (Пантић 2005: 202)

⁵Симболика имена има велику значај, пошто се Мод (Mud) на српски може превести као „блато“.

6.

Закључак који се може извести из анализе интертекстуалне везе „Легенде“ Милоша Црњанског и *Јеванђеља* са једне стране продубљује разумијевање саме приповијетке, док са друге стране јасније позиционира њен положај у пишчевом стваралаштву.

Пародијски поступак у „Легенди“ је комплементаран оном из *Лирике Итаке*. У поезији Црњанског пародијом се осликава поглед на свијет човјека који се вратио из рата разочаран у живот. У овом случају пародијом је описан свијет сличан Содоми и Гомори, а далек хришћанском учењу. Завршетак приповијетке указује на то да у њему не постоји могућност васкрсења и спасења. Главни јунак је Христов антипод, носилац мржње, таштине, саучесник у убиствима и убица своје мајке. Његово дјевичанство као резултат мржње добија потпуно супротно значење од дјевичанства у хришћанском контексту. Ове карактеристике се ублажују његовим актом милосрђа, који је такође гротескни чин гријеха.

Сличан поступак реинтерпретације прототекста Црњански ће искористити у *Сеобама* на *Мемоарима* Симеона Пишчевића. Тиме се ова приповијетка издваја из збирке *Приче о мушком* и добија значајно мјесто у списатељском развоју Милоша Црњанског, будући да се у њој називу поступци које ће писац примјенити у једном од својих најванијих дјела.

Литература

- Бужињска, А. Павел Марковски М. 2009. Књижевне теорије XX века. Београд: Службени гласник.
- Вучковић, Р. 1993. Ране приповетке Милоша Црњанског. У М. Црњански, *Приче о Мушком*, 171–175. Београд: Издавачка агенција Драганић.
- Јуван, М. 2013. *Интертекстуалност*. Нови Сад: Академска књига.
- Пантић, М. 2005. ...И друга проза Милоша Црњанског. У *Књига о Црњанском*, прир. М. Ломпар, 191–225. Београд: Српска књижевна задруга.
- Петковић 2002: Петковић Н. 2002. Лирика Милоша Црњанског. У Петковић Н, *Поезија и критика (хрестоматија)*, 314–371. Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Пешић, Р. Милошевић-Ђорђевић Н. 1996. *Народна књижевност*. 2. изд. Београд: Требник.
- Сарамаго, Ж. 1999. *Јеванђеље по Исусу Христу*. Београд: Лингва франка.
- Селимовић, М. 2007. *Сјећања*. Подгорица: Октоих.
- Стефановић Карацић, В. 1987. *Нови завет*. Дела Вука Карацића. Београд: Нолит.
- Црњански, М. 1996. *Проза*. Београд: Просвета.
- Црњански, М. 1993. *Приче о мушком*. Београд: Издавачка агенција Драганић.
- Црњански, М. 2008. *Есеји*. Подгорица: Октоих.

THE LEGEND

Summary

The Legend is a short novel in the style of gothic. The most developed established the death developed demonstration by placing period and

Key words

Fedor Marjanović

University of Novi Sad
Faculty of Philosophy

THE LEGEND BY MILOŠ CRNJANSKI AS A PARODY OF CANONICAL GOSPELS

Summary. *The paper looks at the intertextual relationships between The Legend by Miloš Crnjanski and canonical gospels. Crnjanski's short novel echoes gospels in its title. It also "toys" with the literary style of gospels and alludes to their scenes, miracles, and characters. The most important relationship between the two narratives is established in the closing sentence of Crnjanski's work, which depicts the death of Jesus Christ, and in the main protagonist, who is developed as Christ's antipode. The purpose of the paper is to demonstrate the ways of constructing the narrative as parodia sacra, by placing the gospel references in the context of the Elizabethan period and carnivalesque atmosphere.*

Key words: canonical gospels, The Legend, Miloš Crnjanski, intertextuality, parodia sacra